

Вікторія Дуркалевич
доктор філологічних наук, доцент
Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка
м. Дрогобич

ІДЕНТИЧНІСТЬ КУЛЬТУРНОГО ПОГРАНИЧЧЯ У ДИЛОГІІ АНДЖЕЯ ХЦЮКА «АТЛАНТИДА» Й «МІСЯЦЕВА ЗЕМЛЯ»

Культурні пограниччя та їх локальні спільноти функціонують як особливі семіотичні анклавні із притаманними для них ідентифікаційними й автоідентифікаційними процесами. Як слушно зауважує О. Лінкевич: «Проблеми самосвідомості чи ідентифікації на таких теренах мають зазвичай досить складний характер» [4, с. 176]. Окремий об'єкт дослідження для соціологів, культурологів й літературознавців становлять процеси національної ідентифікації локальних спільнот культурного пограниччя як історичного явища, що збереглося передусім у наративній формі, зокрема, у вигляді еміграційної спогадової прози. Така проза, на думку О. Лінкевич, оперує специфічною «точкою бачення», яка, з одного боку, намагається з'ясувати, «як було насправді» у сфері довоєнних міжнаціональних взаємин, з іншого, – є

свідченням, спробою представлення особливостей «неіснуючого вже світу» на базі автнетичного досвіду колишнього суб'єкта багатокультурної локальної спільноти [4, с. 178]. Автобіографічна автентика відіграє важливу роль також й у плані моделювання поетикальних вимірів спогадової прози. На думку Б. Хадачека, автобіографічний реалізм еміграційної прози «структурує фабули, час і простір, події, персонажів й образність, перетворюючись на головну мистецьку ідеологію і творчий метод» [3, с. 351]. Геополітичні зміни спонукають авторів, що творять на еміграції після 1939 року, до послідовної реінтерпретації й реконтекстуалізації власного досвіду пограничної суб'єктності. Як показують дослідження, перебіг таких процесів досить часто супроводжується актуалізацією відповідних уявлень, міфів і стереотипів, серед яких – стереотип мультикультурної ідилії. Як зауважує К. Котинська, такий стереотип, «має багато переваг, зокрема дозволяє зручно оминати важкі питання багатовікової спільної історії поляків, українців, євреїв та інших» [1, с. 65]. Спроба наративного відтворення світу, якого вже немає, розгортається також як суб'єктивна реконструкція, для якої притаманні численні семантичні зсуви, перегруповання спогадових пластів й смислове переакцентування подій, вчинків, постатей. Помітну роль у текстах авторів, що походять з локальних спільнот культурного пограниччя відіграє й мовна складова. У цьому контексті в особливий спосіб вирізняється дрогобицька діалогія «Атлантида» (1969) й «Місяцева Земля» (1972) польського письменника А. Хцюка (1920–1978).

Моделювання нараційної ідентичності у діалогії А. Хцюка має характер авто/біо/гео/графічної практики, де процеси утожсамлення конститууються щонайменше у двох взаємопереплетених вимірах – індивідуальному й понадіндивідуальному, національному й понаднаціональному, локальному й понадлокальному. Згадана практика має характер реконструкційно-конструкційної активності – наратор працює з власними спогадами, часто травматичними, намагаючись схопити особливості життя «удільного Князівства Балаканського»: «Де воно лежало, спитаєте? В серці кожного мешканця краю, де простягався далеко на захід за Перемишль аж до Ланцута, до останнього звертання на кшталт: *та хіба, вевовулі і та шо мі пан шклит* (тут і далі підкреслення в цитованому виданні – В. Д.)?» [2, с. 50]. Балак як специфічна мовна стихія стає для наратора розпізнавальним знаком і знаком автоідентифікації «того

народу багатьох народів, поєднаних львівським затягуванням кількома мовами» [2, с. 52]. Балак не може існувати без спільноти, він є частиною неспадкової культурної пам'яті: «Але говоримо про Збишка, про його балак, про незнищений – поки живемо ми і наші діти – балак» [2, с. 364]. Однак балак є також й місцем понаднаціональної пам'яті, яка творить спільноту, її балаканське понаднаціональне «ми»: «Усе сказано балаком, попри національні та політичні різниці. Бо балак володів усіма» [2, с. 365]. Незважаючи, однак, на діалогічну природу і діалогічну роль балаку як понаднаціонального й міжмовного феномену, а також вибіркового, суб'єктивного і (ре)інтерпретаційного характеру спогадування як автонараційної практики, оповідач не вдається до стереотипу мультикультурної ідилії. А. Хцюк пише про складну батьківщину: «Бувають складні вітчизни – і наша саме така. І такі наші долі» [2, с. 361]. Свій, спільний, багатокультурний, пограничний світ не є світом ідеальним й одномірним: «Ох, то був дивний край, це наше Князівство Балаку: переплетіння, вузли і в'язі, чиряк, що набряк кривою і глупотою, тут-таки побіч сонячного усміху і якоїсь смішної братерськості і зичливості» [2, с. 305]. Світ оповіді про складну батьківщину зітканий, відтак, з численних мікроісторій, за якими проглядається тло травматичного досвіду тривалого багатокультурного співіснування: «Доля цієї землі завжди була трагічна і повна крові, а також неймовірного переплетення сліз із усмішкою. Тиші, сонця і спокою тут не бракувало, але їх було не надто багато. Та завжди у цьому краю багатьох народів і культур, багатьох орієнтацій та ілюзій, багатьох узаємних кривд і віроломства, провин, звинувачень і перебільшень у найтемнішій ночі не бракувало справжньої братньої любові та справжньої людяності, не раз просто монументальної, що аж межувала зі святістю» [2, с. 479].

У діалогії «Місяцева Земля» й «Атлантида» балак функціонує на двох структурних рівнях: є одночасно об'єктом опису й мовою опису. Сконденсованими прикладами цього подвійного структурування є, зокрема, нариси «Сьліпі на мечі не ходіт» та «Шум молодости». У першому з них об'єктом зацікавлення оповідача стає мовлення місцевих футбольних вболівальників: «Це можна назвати дикістю, однак годі не побачити дивовижного колориту, бо таких типів, приповідок і ситуацій, як там, я не стрів ніде інде, хоча кидало мною, мов м'ячем, по країнах і континентах [...]» [2, с. 78]. У другому – балак

вписується у своєрідний лексикографічний дискурс, на який накладаються антропологічні, топографічні, аксіологічні й ідентифікаційні рамки: «Хоч тоді вона не могла цього зробити, та зараз якраз схилилася і шепоче: а балак? А де є словник нашого балаку? Вашого, виправляється з усмішкою, – бо'м я цілий час, фурт і все, – передражнює наш балак, – тарнов'янка із Закшова. Хто цей наш балак запише для нащадків? Навіть якби це знання нікому не придалося, лише кільком особам, і викликало у них прискорене биття серця, то варто це зробити» [2, с. 280].

Рівень конструювання нараційної ідентичності у діалогії А. Хцюка пов'язується не тільки із акцентуванням на антропологічних, топографічних, аксіологічних, лінгвістичних чи національних елементах функціонування локальної спільноти багатокультурного пограниччя. Авторіві важливо також сягнути до рівня поліконфесійності, яка відігравала роль не менш важливих (авто)ідентифікаційних рамок для функціонування ідентичності мешканців Великого Князівства Балаку. Саме їх в особливий спосіб актуалізовано у розповіді про трагічну долю дрогобичан під час Заглади: «Боже, що розумієш усе глибше і ліпше, ніж ми всі разом узяті, сотвори Йому і Всім Тим Іншим вічну надконфесійну пам'ять!» [2, с. 306].

Підсумовуючи, зазначимо, що автонараційна ідентичність у діалогії А. Хцюка спирається на механізми (ре)конструкції і (ре)візії дитячого і юнацького досвіду перебування у родинному місті та його околицях, має відтак чітко окреслені топографічні рами, з яких виростає і в якій вкорінюється. Ця ідентичність формується також національними й понаднаціональними рамками пам'яті, вагомим структурним елементом яких є балак як специфічне утворення мовної свідомості й мовної ментальності локальної спільноти культурного пограниччя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Котинська К. Львів: перечитування міста. Переклад з пол. О. Сливинського. – Львів: Видавництво Старого Лева, 2017. – 240 с.
2. Хцюк А. Атлантида: Розповідь про Велике Князівство Балаку; Місяцева земля: Друга розповідь про Велике Князівство Балаку. Пер. із пол. Н. Римська. – К.: Критика, 2011. – 542 с.
3. Nadacek B. Historia literatury kresowej. – Kraków: Universitas, 2011. – 451 s.

4. Linkiewicz O. Relacje międzykulturowe i świadomość narodowa. Społeczności lokalne Galicji Wschodniej w dwudziestoleciu międzywojennym // *Metamorfozy społeczne. Badania nad dziejami społecznymi XIX i XX w.* Red. nauk. J. Żarnowski. – T. 2. – Warszawa: Wydawnictwo Neriton Instytut Historii PAN, 2007. – S. 175–187.